

Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi F	
Dem. No:	207485
Tez. No:	297.8 150.3

İslâm'da Sevgi Temelinde BEŞERÎ MÜNASEBETLER

– Tartışmalı İlmî Toplantı –

16 – 17 Ekim 2009

Marmara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Konferans Salonu

Prof. Dr. Ali ÖZEK	*	Prof. Dr. Hasan ELİK
Prof. Dr. Şinasi GÜNDÜZ	*	Prof. Dr. Ziya KAZICI
Prof. Dr. Kemal SAYAR	*	Prof. Dr. Bedreddin ÇETİNER
Doç. Dr. Süleyman DERİN	*	Yard. Doç. Dr. Yunus EKİN
Doç. Dr. Ali COŞKUN	*	Prof. Dr. Raşit KÜÇÜK
Prof. Dr. M. Faruk BAYRAKTAR	*	Doç. Dr. Hatice ARPAGUŞ Doç. Dr. Murat SÜLÜN

İstanbul 2010

SEVGİ ve NEFRETTE DENGİ

Bedreddin ÇETİNER*

Allah Teâlâ varlıklar âlemini bir nizam üzere ve dengede yaratmıştır. Her bir varlık, onu dengeleyen bir zıddı veya mukabili ile birlikte yaratılmış ve bu denge sayesinde kâinatta her şey birbirini tamamlar ve dengeler şekilde hayatiyetini devam ettirmektedir.

Aslında "Her şey zıddı ile kâimdir." derken kâinattaki bu dengeye işaret etmemiz yanında eşyanın tanımlanmasında bile onu dengeleyen bir başka şeyi kullanmaktayız.

Bu, aslında tevhidin de özüdür. Varlığını tanımlamaya yardım edecek ve nizam içinde kendisini dengeleyecek bir başka şeye muhtaç olmayan yegâne varlık Allah Teâlâ'dır. Allah'ın dışında her şeyin ya bir zıddı, ya da mukabili bulunmaktadır. Bunu ikrar etmeyen, gerçek tevhide ulaşmış ve Allah'ı gerçekten birleşmiş olmaz.

Allah Teâlâ, kâinattaki bu düzene işaretle "Biz Azîmüştân her şeyden çift yarattık. Belki tezekkür edersiniz."¹ buyurarak Zâtı dışında her şeyin çift yaratıldığını bildirmektedir. Bu çift yaratılma her şeyden tam olarak birbirinin aynı iki birim yaratıldığı anlamı yanında, "Muhakkak ki O Allah erkek ve dişi olarak çifti yaratmıştır."² âyetinin de delâletiyle çiftlerin birbirinden farklı ve birbirini dengeler şekilde yaratıldığı anlamı da taşımaktadır.

Varlık dünyasında her şeyde bu iki'liği (isneyniyye) görmemiz mümkündür. Dünya hayatı bazında düşünüldüğünde gece ile gündüzü, aydınlık-

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

¹ Zâriyât, 49.

² Necm, 45.

la karanlığı, güneşle ayı, denizlerle karaları, vadilerle dağları ve bunlar arasındaki düzlükleri, ateşle suyu, soğukla sıcaklığı, uzunla kısayı, uzakla yakını, hareketle şükûnu, erkekle dişiye, kadınla erkeği ilh.; hayır ile şerri, hasene ile seyyieyi (iyilikle kötülük), zenginlikle fakirlik, barışla savaş, imanla küfür, tevhidle şirk ilh.; dostlukla düşmanlık, merhametle gazabı, cezalandırmayla bağışlamayı, gazabla hilimi, şefkatle katı kalbliliği, mutlulukla mutsuzluğu, saadetle şekaveti, sevgi ile nefreti ilh. Zıtlıklar olarak sayabiliriz. Hâsılı her şey en az iki ve birbirini dengeleyecek şekilde yaratılmışlardır. Bizzat dünya hayatının kendisi de âhiret hayatı ile dengelenmiştir. Ahirette azab ile mükâfat, cennetle cehennem, nimetle nikmet ilh. Yine her şey çift ve birbirini dengelemektedir.

Bu ikilikten hareketle eğer biz, bir sevgiden bahsedeceksek bunu ancak nefretin varlığı ile tarif etmemiz mümkün olacaktır. Yani nefret olmadan sevginin varlığı bile yoktur. İşin en başında sevgi de nefretle kâimdir.

İşe bir başka zaviyeden bakarsak insanlarda yaratılıştan gelen duyguları İslâm kesinlikle reddetmez ve düzenlemelerini buna göre yapar.

İnsanlar fitrî olarak birilerini ve bir şeyleri severler ve yine fitrî olarak birilerinden ve bir şeylerden nefret ederler, onları sevmezler. Biz, fitrî olarak ana babamızı ve akrabalarımızı, bize iyilik edenleri severiz. Menfaatlerimizi haleldar edenleri, menfaat paylaşımında bize haksızlık edenleri sevmeyiz, onlardan nefret ederiz. Bazılarımız tatlıyı veya acıyı severken diğer bazı kimseler bunlardan nefret eder. Bazı insanlar sığacı, diğer bazıları da soğuğu sever veya sevmez, belki de nefret eder ve bütün bunlar insanlarda doğuştan gelen duygulardır. İşte İslâm insanlardaki bu duyguları inkâr etmez, ikrar eder ama her duygunun mutlaka mahalline sarfedilmesini ister. İşte bu mahalline sarfı da adalet olarak adlandırır.

Öte yandan, insanlardaki fitrî duygular mutlaka tatmin edilmek, yani bir yerlere sarfedilmek ihtiyacındadır ve insanlar, eğer siz bu duyguları sarfedecekleri yerleri göstermezseniz kendi aklî kuvvetine göre kendince ma'kûl yerlere mutlaka sarfedecek ve bu duygularını tatmin edecektir. Net olarak şunu söylemek istiyoruz: İnsandaki duygular birer vâkiadır; bunların inkârında insanlardaki fitratı/yaradılışı inkâr vardır. Fıtratı inkâr ederek insanlara bir nizamı/sistemi kabul ettirmek hem imkânsızdır, hem de bir zulümdür. Allah Teâlâ zulümden münezzehdir. O halde bu duyguları göz ardı ederek veya yok sayarak ilâhî bir nizam koymak ve başarı ile uygulamak mümkün değildir. Dünya ve ahirette mutluluğu getirecek ve garanti edecek

bir nizam ancak insanlardaki fitrî duyguları olduğu gibi kabul eden ve bunları bir dengede tutan nizam olabilir.

Allah Teâlâ, *"Ve fakat Allah sizlere imanı sevdirdi ve kalblerinizde onu süsledi."*³ buyurarak insanda sevgiyi yarattığını ve sevginin yerlerinden birini ve en önemlisini haber vermiş, işte biz bu sevgiyle seviyoruz. *"Küfrü, günah işlemeyi ve isyanı sizlere kerih gösterdi, bunlardan nefret ettirdi."*⁴ buyurarak insanda nefret duygusunu yarattığını haber vermiş; işte biz bu nefret duygusuyla sevginin mukabili olarak nefret edilecek şeylerden nefret ederiz. Buradan anlıyoruz ki, sevgi ne kadar tabîi ve fitrî ise nefret de en az o kadar tabîi ve fitrîdir. Her ikisinin bir âyet-i kerimede peşpeşe getirilmesi de bize, bunların birbirinin mukabili ve lazımı olduğunu gösteriyor ki, sevgi olmadan nefret, nefret olmadan sevgi olmaz. Başka bir ifadeyle nefretle dengelenmeyen sevgi ya sevgi değildir, ya da olsa bile mahalline masruf olmayacağı için onda hayır yoktur.

Buradan hareketle meselâ Allah Teâlâ insanlardaki sevgi ve nefret duygularını önce kabul, sonra da dengeleme ve mahalline sarf anlamında *"Muhammedle birlikte olanlar/mü'minler kendi aralarında birbirlerine karşı son derece merhametli ama kâfirlere karşı da son derece acımasız ve katıdırlar."*⁵ buyurmuştur. Yani merhamet ve katı kalblilik her şeyden önce insanlarda yaratılıştan gelen, birbirinin zıddı duygulardır. Her insanda merhamet de vardır, katı kalblilik de. Tavuk öldürür gibi insan öldürebilen son derece katı kalbli olarak tanımlanabilecek bir insanı başka şartlar altında ve farklı zaman ya da mekânda bir karıncayı bile ezmekten kaçınacak kadar merhametli olarak görebilirsiniz. Trafikte kendi arabasını solladı diye bir başka araç sürücüsünü yolda sıkıştırıp kaza yapmasına sebebiyet verecek, -çok uçuk bir misal olmakla birlikte- önünü keserek durdurup kurşunlayacak kadar acımasız bir insanın başka bir yerde bir kaplumbağayı ya da bir tavuğu ezmek için direksiyonu kırıp arabasına takla attırmayı göze aldığı ve fiilen trafik kazasına maruz kaldığını görmemiz vakâyi-i âdiyedendir. O halde bütün bireyleri sadece merhametli insanlardan veya tamamı katı kalblilerden, acımasız insanlardan oluşan bir toplum oluşturmak bir hayaldir ve İslâm, hayal peşinde koşan bir din değildir.

³ Hucurât, 7.

⁴ Aynı âyet.

⁵ Feth, 29.

Mademki insanlarda bu iki duygu aynı anda vardır; ideal bir hayat nizamı bu iki duyguyu yerinde kullanmayı öğreten ve insanlara bu duyguları ne zaman, nerede kullanmaları gerektiğini gösteren bir hayat nizamı olacaktır ki, işte İslâm bunu yapmış ve merhameti kendi dindaşlarına karşı kullanmayı emrederken katı kalbliliği/şiddeti ve nefreti de İslâm ve Müslüman düşmanlarına yöneltmeyi öngörmüştür. Buradan hareketle İslâm'a düşman olanlara karşı merhametli olmak, merhamet duygusunun yöneltilmesi gereken Müslümanlara merhameti zayıflatacak ve Allah'ın düşmanlarına merhametle ve müsamaha ile yaklaşanlar Müslüman kardeşlerine merhameti ve müsamahayı çok görecekler; Allah'ın emrinin tam tersine Müslüman kardeşlerine karşı acımasız ve katı kalbli davranmaya başlayacaklardır. Yani herhangi bir duygunun, yerinde kullanılmaması, yerinden başkasına sarfedilmesi bu sefer zıddının da yerine sarfedilmemesi neticesini doğuracaktır.

Bir başka yönden, zıddı ile dengelenmeyen duygular ifrat ya da tefrite kaymaya da mahkûmdur. Zıddı ile dengelenip terbiye edilmeyen duygular genellikle aşırılığa konu olurlar, ya da yerine sarfedilmezler. Sevgi de bu duygulardan biri olarak sarfedileceği yer gösterilmemişse kendine sarfedilecek bir yer bulur ve sahibince oraya yönlendirilir, bu yönlendirme de genellikle aşırı veya sarfedilmemesi gereken bir yer olur.

Kur'ân-ı Kerim, bize sevginin aşırılığı ve sarfedilmemesi gereken yere sarfına bir misal verir; Yahudilerin ve Hıristiyanların bir davranışını örnek gösterir: *"Onlar hahamlarını ve rahiblerini Allah'ın ötesinde/dışında rabler edindiler."*⁶ Yani hahamlarını ve rahiblerini o kadar çok sevdiler ve onlara birer dost olarak o kadar çok güvendiler ki onları Allah'ın yerine koydular. Hıristiyanlar da aynı yanlış yaptılar ve peygamberleri olan Hz. İsa'yı o kadar çok sevdiler ve O'nu sevmekte o kadar ifrat ettiler ki sonunda O'nu ilâh edindiler. Halbuki O da diğer peygamberler gibi beşer/ölümlü bir peygamberdi. Bu yüzden Kur'ân-ı Kerim, Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ölümlü bir insan olduğunu *"Muhakkak ki sen de ölümlüsün onlar da ölümlülerdir."*⁷; *"Elbette Muhammed bir elçiden ibarettir. Nitekim ondan önce de birçok elçiler gelip geçmiştir. O Muhammed ölse veya öldürülse topuklarınız üzere geri mi döneceksiniz?"*⁸ buyurarak vurgulamış ve İslâm'ın peygamberinin "Beşer/ölümlü bir peygamber olarak

⁶ Tevbe, 31.

⁷ Zümer, 30.

⁸ Âl-i İmran, 144.

sevilmesi" gerektiğini, peygamber sevgisi ile Allah sevgisinin birbirinden ayrı sevgiler olduğunu, peygamber sevgisinde, onu Allah'ı sevdiği ölçüde severek aşırılığa gitmemek gerektiğini bildirip Müslümanları, Yahudi ve Hıristiyanların düştüğü vartadan korumak istemiştir.

"Kimi insanlar vardır ki Allah'tan gayrı birilerini O'na denk ilahlar edinirler de onları, Allah'ı sever gibi severler..."⁹ buyurarak neyin ne kadar sevilmesi gerektiğini, sevgide ölçülü olmayı emretmektedir. Bir varlığı, bir yakınınızı, bir dostunuzu asla Allah'ı ve Rasulü'nü sevdiğiniz gibi sevemezsiniz, sevmemelisiniz. Allah sevgisi ile bir başkasına yöneltilecek sevgi aynı olmamalı. Aynı şekilde başka birisine, başka bir varlığa yöneltilecek sevgi ile Rasulullah'a yöneltilecek sevgi de aynı olmamalı.

Eğer Allah Rasulü'nün ashabı, Peygamberlerini akrabalarından, yakınlarından, sevdikleri diğer insanlardan, hatta kendi çocuklarından ve bundan bir adım daha ilerisi kendi nefislerinden daha çok sevmes'elerdi bu İslâm daveti başarıya ulaşabilir miydi?

Rivayete göre, bir gün Efendimiz, ashabının kendisine olan sevgisini öğrenmek ister ve sorar "Beni ne kadar seversiniz?" Herkes, hayatta en çok sevdiklerinden daha çok sevdiğini; kimi malından çok sevdiğini, kimi anababasından daha çok sevdiğini, kimi kendi çocuklarından bile daha çok sevdiğini vs. söyler. Hz. Ömer de O'nu herkesten çok sevdiğini söyleyince "Ey Ömer olmadı, beni, kendinden de (Eksera min nefsike) daha çok sevmedikçe iman etmiş olmazsın." deyince. Hz. Ömer: "Ey Allah'ın elçisi, seni, kendi nefsimden de daha çok seviyorum." der ve Rasu-i Ekrem: "İşte şimdi oldu ey Ömer." buyurarak peygamber sevgisinin olması gereken derecesine işaret buyurmuşlardır.¹⁰ Buna göre Allah ve Rasulü'nün sevgisinin ifrat derecede olması gerekirken diğer sevgilerin bir dengede tutulması ve ölçülü olması gerektiği unutulmamalıdır.

⁹ Bakara, 165.

¹⁰ Hadis Buhârî'nin Sahih'inde ve Ahmed ibn Hanbel'in Musned'inde mezkûrdur. Buhârî rivayeti şöyledir: Abdullah ibn Hişam'dan: Rasulullah ile beraberdik. Efendimiz Ömer'in elini tutmuştu. Ömer: "Ey Allah'ın elçisi seni kendim hariç her şeyden daha çok seviyorum." dedi. Hz. Peygamber: Nefsim kudret elinde olan Allah'a yemin olsun ki ben sana kendi nefsimden daha sevgili olmadıkça/ beni kendi nefsimden de daha çok sevmedikçe olmaz ey Ömer." buyurunca Ömer: "Ey Allah'ın elçisi işte şimdi seni kendi nefsimden de daha çok seviyorum." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber: "İşte şimdi oldu ey Ömer." buyurdular.

Hız. Peygamber, sevgide dengesizliğin, ölçüsüzlüğün zararına işaretlerle "Bir şeyi sevmem seni kör ve sağır yapar." ¹¹ buyurur. Buradaki sevginin ifrat derecede bir sevgi olduğu açıktır. Öte yandan sevginin, adalete engel olmaması gerektiğine de bir işaret olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Dilimizdeki "Aşkın gözü kördür." atasözü de aynı şeyi ifade etmektedir. Eğer bir şeyi aşırı, hak etmediği bir şekil ve mertebede seversen bu sevgi zaman içinde onun hatalarını senin gözünden gizlemeye ve ne olursa olsun onu sevmeye sevkeder. Zamanımız demokrasilerindeki partizanlık, parti tutma buna en güzel örnektir.

Allah Teâlâ, "Bir kavme olan düşmanlığımız sizi, onlara karşı adaletli olmaya sevketsin. Her hal ve şartta adaletle davranın. Zira bu, takvâya en yakın olanıdır. Allah'a takvâ üzere olunuz. Hiç kuşkusuz Allah, yapmakta olduklarınıza Habîr'dir." ¹² buyurarak nefret ve düşmanlıkta da ölçülü ve dengeli olmayı emretmiştir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v.) bir hadis-i şeriflerinde her ikisini; hem sevgide, hem nefrette ölçülü ve dengeli olmayı bir araya getirmiş ve "Sevdiğini ölçülü olarak sev. Olur ki bir gün düşmanın olur. Öfkeli olduğun kimseye de ölçülü olarak öfkelen. Olur ki bir gün sevdiğin birisi oluverir." ¹³ buyurmuştur. İşte sevgide denge ve sevgide dengeli olma deyince biz bunları anlıyoruz.

Sonuç olarak sevgide ve onun zıddı olan nefrette ölçülü ve dengeli olma, Kur'ân mantığına uygun olan davranış şeklidir. Müslüman, sevdiğini ölçülü seven; nefret ettiğinden de ölçülü olarak nefret eden; neyi ve kimi niçin, ne kadar seveceğini; neden ve kimden ne ölçüde nefret edeceğini bilen kimse-dir.

¹¹ Ebû Davud, Edeb, 116; Ahmed ibn Hanbel, Musned, V, 194; VI, 450.

¹² Mâide, 8.

¹³ Tirmizî, Birr, 60.